

ILYÉS SÁNDOR

TOLDI MIKLÓSTÓL AZ
INTERDISZCIPLINÁRIS
ÜZENETEKIG. MEGJEGYZÉSEK
A MOLDVAI CSÁNGÓK
KUTATÁSÁNAK EGYÉNI
TAPASZTALATAIHOZ

Néprajzos diákként az első komoly tereptapasztalatokat a moldvai csángók között szereztem, mégpedig 2001 júliusában. Mondhatni, a mélyvízbe dob-
tak minket, vagy legalább is engem, és ennek ma nagyon örülök. Sokféle és
hosszan tartó hatása volt a moldvai terepműhelyeknek, sok mindent csak a
jelen távlatából értettem meg vagy most kezdtem el igazán értékelni. Magát a
terepmunkát Pozsony Ferenc és Tánczos Vilmos irányította, a tematika pedig
a népi vallásosság volt, pontosabban vallásos narratívákat, vallásos szöve-
geket gyűjtöttünk. Engem és kollégámat Lujzikalagorban tett le a busz, egy
olyan családnál, amely szokva volt már a gyűjtőkkel, diákokkal, különféle ér-
deklődőkkel. Ez volt az első alkalom, amikor Moldvában jártam, de aztán az
elkövetkező években rendszeresen visszajártunk kollégáimmal, különböző
helyszínekre, vagyis jártunk az északi csángóknál Szabófalván, de voltunk
Klézsén, Pusztinán, Forrófalván, míg végül a főhadiszállást Szitáson ütöttük
fel. Azokban az években még nem volt olyan egyszerű a terepmunka arrafelé,
vagyis javában zajlottak még a különböző helyi és regionális lapok provoka-
tív, lázító cikkezései, a helyi egyházi emberek megfélemlítő, elferdítő szónok-
latai. A vasárnapi misén pedig több helyen elhangzott a pap szájából az, hogy
nehogy már eladják a lelküket a helyiek egy liter olajért vagy egy kilogramm
cukorért – nekünk, gyűjtőknek, magyaroknak. Szerencsémre soha nem vol-
tak kellemetlenségeim, negatív élményeim ezzel kapcsolatosan, a gyűjtése-
ket nem gátolta senki, sehonnan nem kergették ki, és nem is voltak ellensé-
gesek velem.

A moldvai terep eredményei és élményei gyűltekgyűltekek, elraktározódtak. Moldvai témákból születtek féléves dolgozataim, publikációim, majd szakdolgozatom is. Engem ért a megtisztelés, hogy dolgozzam egy csángó bibliográfián, sok más emberrel együtt, mely végül nyomtatásban is megjelent, és tovább fokozta érdeklődésemet az egyes moldvai jelenségek, kulturális elemek iránt. A bibliográfiával párhuzamosan épülgetett a csángó archívum is a Kriza János Néprajzi Társaság dokumentációs tárában, amely azzal járt, hogy rengeteg szöveg, eredeti vagy fénymásolt verzióban, járt a kezem között, és nemcsak tudományos szövegekről van szó, hanem sajtóanyagról is. Ez utóbbi gyakorlatilag partaltalan anyagot jelentett, nem mellékesen sokszor igazán szórakoztató – és nemcsak megbotránkoztató – olvasmányt. Lehetséges, hogy gyakori hangos felolvasásaim, tiszteletlen röhögésem, a cikkek megosztása a kollégáimmal váltotta ki azt, hogy akkori főnököm, ő is fiatal szakember, megelégette a dolgot és felvetette az ötletet, hogy talán mást is csinálhatnék a röhögésen kívül, azaz miért nem állok neki a sajtóanyag feldolgozásának, elemzésének tudományos igénnyel. Remek ötlet volt, és mivel az illető fiatal kutató mellett mi is egyre gyakrabban kacsintgattunk az antropológiai irányultságok és szempontok felé, elindult egy olyan kutatásom, amely a moldvai csángókról szóló sajtóanyagra alapozott. Azért is alakultak így a dolgok, mert amúgy is a kolozsvári narratológiai iskola diákjai, követője lettem, és a szövegek világa egyre inkább kitöltötte érdeklődési körömet. Végül is a végeredmény egy magiszteri dolgozat lett, de emellett még kisebb tanulmányt és néhány konferenciaszereplést is magával hozott a téma, ami nem mindig volt zökkenőmentes, és ez váltotta ki tulajdonképpen a jelen írás megszületését is.

Már annak idején meg akartam fogalmazni ezeket az élményeket, bizonyára kissé hevesen, netán ingerülten álltam hozzá, de hát fiatal, kezdő kutatók voltunk társaimmal, heves, energikus, bizonyítani vágyó emberek, akik alig vártuk, hogy a szakma mezején nekilendüljünk és valamit felmutassunk. Ugyancsak fiatal főnököm volt az, aki azt javasolta, hogy ezeket a dolgokat, ezeket az élményeket egy lazább hangvételű szövegben írjam meg, esetleg majd egy néprajzi lapban, aminek kiadási terve ott lebegett előttünk egy ideje. Sajnos a néprajzi lapot nem sikerült elindítani, így az élmények, a mondanivaló bennem fortyogott egy ideig, aztán szép lassan elcsendesedett, nem foglalkoztam vele többet, mint ahogy a csángó témáktól is távolabb kerültem az utóbbi években.

Ez viszont nem akadályozza meg azt, hogy ez alkalommal megfogalmazzam az akkori dolgokat, és talán jobb is így, mert eltelt másfél évtized, tehát elméletileg érettebben és nagyobb tapasztalattal tudok hozzá viszonyulni. A diákoknak is minden évben el szoktam mondani, hogy számomra nagy hozadéka van annak, hogy ezt a képzést kaptam, azaz néprajz szakot végeztem, vagyis mégis ér valamit az ember, ha néprajzos. Igen, a diákoknak, ugyanis irányítótanárom jóvoltából a narratológia szeminárium felelőse lettem, vagyis velem beszélnek meg néhány klasszikus szakirodalmi tételt, amíg nem akad valaki komolyabb, akire rá lehet ezt bízni. Ez nekem jó, hiszen így frissen marad meg bennem pár szakmai dolog, meg legalább ilyenkor megerőltetem magam. És remélem, hogy nekik is jó és maradnak valamivel... meg aztán a végső vizsgajegynél sem rossz az a két-három szemináriumi pont. Szóval a diákoknak szeretem elmondani, hogy számomra milyen fontos hozadéka volt annak, hogy néprajzos képzést kaptam antropológiai meg irodalmi beütésekkel, és hogy a jelenségekhez, folyamatokhoz való viszonyulásomat, a felfogást, az értelmezést mennyire segíti mindez. Magyarán, mi másképpen állunk hozzá a dolgokhoz, másképpen érzékeljük és értékeljük, mint ahogy más kollégáink, meg egyéb földi halandók, akik nem részesültek néprajzi, antropológiai, társadalomtudományi képzésben. Ne értsen félre senki, nem tartom magamat, magunkat jobbnak más szakmánál, sőt sok fölösleges dologgal fárasztjuk néha a körülöttünk levőket, de az tény, hogy a képzés, amit

kaptam, más dimenziókat nyitott meg előttem. És ilyenkor elmondok egy példát, egy vonatos utazás tanulságait, amiért most elnézést kell kérnem a diákoktól. Azért, mert igazából mindig ez a csángó téma jut először eszembe, de mégsem ezt mondom el nekik. Talán mindig reménykedem abban, hogy külön alkalom akad, amikor ezt a témát megbeszéljük, de sajnos ez eddig nem jött össze. Ez is mutatja, hogy ez az élmény nem szenderedett el teljesen bennem, pedig jó pár év eltelt azóta, amióta csángó kutatással foglalkoztam volna. Pedig a csángó kérdés narratív megközelítése, az általam annak idején vizsgált narratív gyarmatosítás igencsak talál a szeminárium tematikájához. Talán jövőre... Ahhoz, hogy mégis világos legyen, hogy mi maradt meg bennem ennyi év után, mégsem kezdem el taglalni, hanem galád módon visszafordulok a mondandóm elejéhez.

KELETNEK MEGNYÍLT KAPUJA ELŐTTEM IS

Az a híres első kiszállás mindent megváltoztatott. Készültem is rá, de nemcsak a Tánczos tanár úr kérdőíveiből, szakirodalmából... Nagy gondom volt, hiszen egy időszakos bolondozás gyanánt elhatároztam, hogy én bizony nem fogok alkoholt inni. Még Moldvában sem. Ehhez komoly segítség kellett, mármint nem az absztinenciához, hanem ahhoz, hogy megússzam Moldvában a kínálgatást. Jó tanácsot kaptam, azt ajánlották nekem, hogy mivel ilyen vallásos vidékre megyek, hát mondjam mindenhol azt, hogy megfogadtam a templomban, hogy nem iszom. Ez be is vált sok helyen, de nem mindenhol. Volt olyan idős asszony, aki derűsen tekintett rám – bizonyára egyszerre derült azon, hogy ilyen fiatal egyetemista máris fogadalmat tett, vagy talán el sem hitte a dolgot, illetve a fogadalmon magán – és átnyújtotta a csordultig töltött poharat:

– Erre a bábára szálljon a vétek, erre a bábára szálljon az átok... – biztatott. Szegény kollégám kellett megigya az én részemet is abból a nem éppen minőséginek nevezhető borból.

Rögtön érkezésünk után készült a falu a primíciára, az elsõmísés fiatal pap ünnepe. Talán ketten is voltak, már nem emlékszem pontosan, de azt tudom, hogy a bejáratnál pálinkával vártak, és szerencsére nem zaklattak azért, mert nem kérek. Hosszú asztaloknál ültünk, ételt is adtak, ami rendben is volt, csak akkor lettünk kissé idegesek kollégámmal, amikor kiderült, hogy mindjárt kijön a kispap és akkor végigjár az asztaloknál, mindenkitől beszedi az ajándékokat. Ajaj, akkor most mi lesz, mert nálunk nem volt ajándék, diákzsebünk meg nem éppen a lagzis ajándékokhoz volt szabva. A házigazdáink nyugtattak, hogy semmi gond, tölünk nem várnak el semmit. Én mégis eléggé ideges voltam. Egyszer csak elcsendesültek az emberek az asztalnál, és láttuk, hogy kísétál a házból az ifjú pap, vállára vetve egy kis diszkrét táská. Az emberek pedig rendre felállnak, kezét csókolnak neki, üdvözlík és köszöntik, majd átnyújtanak diszkrétén valamit, ami ugyanolyan diszkrétén bekerül a táskába. Közeledett hozzánk, komoly, ünnepélyes arckifejezéssel, majd mellettem ülõ kollégámhoz ért, aki ugyancsak felállt, kezét nyújtott és csendes hangon köszöntötte:

– Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

A pap kezét fogott vele, válaszolt neki, majd hozzám ért. Én észbe kaptam, hogy itt nem egyszerűen jó napotozni kell, így kissé zavartan, de én is elmondtam ugyanazt, mint a többiek. Erre a pap arca felderült – úgy látszik, itt mindenki szórakozik rajtam,

vicces vagyok ezen a tőlem idegen tájon –, mondhatni, hogy szinte szélesen vigyorgott, és azt mondta nekem:

– Szervusz!

Még nagyobb zavarban, hümmögve ültem vissza a helyemre. Nem tudtam hova tenni ezt a kis jelenetet, mert ugyan valamivel lazábban voltam öltözve, meg a hajam is hosszú volt, befogva viseltem, de akkor is: mitől voltam annyira más a hasonló kinézetű, csak éppen rövid hajú kollégámtól, akinek ünnepélyesen válaszoltak dicsértessékkal? És milyen „szép” magyarul szolt az a szervusz...

Egy másik alkalommal Lujzikalagor utcáit jártuk adatközlőket keresve, amikor egy csapat leánygyermek, azaz cinka jött velünk szembe az úton. Románul beszélgettek, vídámkodtak és persze minket is megbámultak. Ahogy elhaladtak, az egyik kislány oda szolt a másiknak:

– Milyen haja van!

Ez természetesen rám vonatkozott, és nem is az lepett meg, hogy szóvá teszik a hosszú hajamat, hanem, hogy ezek a 8-10 éves kislányok szépen magyarul közölték egymással ezt a bizalmas megjegyzést, pedig addig románul beszélgettek és ugyanakkor azt hittem, hogy a gyerekek, fiatalok már nem beszélnek a nyelvet, csak az idősebbek.

A hosszú haj kapcsán még elhangzottak megjegyzések, de ez már Szabófalván volt, ahol a házígazdáink közül csak a legidősebb asszony beszélt magyarul. Sem a tinédzser, sem negyvenes édesapjuk nem tudott magyarul. És ami meglepett, hogy volt a háznál egy Lakatos Demeter-kötet, amiről az apa azt mondta, hogy Mitică Lăcătuș könyvét kapta valakitől, és – fordult a gyerekeihez – nagyon érdekes, mert régi nyelvjárásban van írva. Hiába tettük szóvá, úgy látszik, neki az volt a hihető, hogy azoknak a verseknek semmi köze a magyar nyelvhez, a csángó egy külön nyelv, amit magyarok nem érthetnek meg és vice versa. A nyolcvan év feletti Császár Véta néni viszont nagyon is megértett minket és mi is őt. Amikor valamiért szóba került, hogy nekem hosszú hajam van, akkor biztos voltam benne, hogy ez idegenséget, visszatetszést fog kiváltani belőle, pedig ő megkedvelt engem és azt mondta:

– Áll magának. Áll.

Be kell vallanom, hogy kis időbe telt, míg megértettem, hogy mit is mondott Véta néni, és elhessegetve szégyentelen gondolataimat megköszöntem neki a kedves szavakat.

Zöldfülségem bizonyára sok esetben nyilvánvalóvá vált, a hosszú hajtól függetlenül is, és ennek kapcsán kíváncsi lennék, hogy a helyiek mit gondolhattak rólam, illetve hogyan tartottak meg emlékezetükben, ha egyáltalán érdemesnek tartottak rá. Alkalmadtán előfordult, hogy nem kellett kimondják, láttam az arcukon, és magamban számot vethettem gyengeségemmel. A terepmunka előtti felkészülés, a kérdőívek tanulmányozása ellenére, miután napokig vallásos szövegeket gyűjtöttünk és vallásos eseményeken vettünk részt, a magam protestáns valóságában besétáltam a házígazdáink konyhájába, és szóba elegyedtem a ház urával. Meglepődtem, mert az addig állandóan aktív embert az így találtam.

– Mi az, Anti bácsi, csak nincs valami baj, nem dolgoznak? – szó ami szó, elég hangosan lélegzett, köhögött.

– Vasárnap van. Miért, nálatok dolgoznak vasárnap?

Nem is gondolkoztam, csak mondogattam, ami az eszembe jutott:

– Hát a szüleim dolgoznak hét közben, így hétvégén, ha kimegyünk falura, a házunkhoz, akkor vasárnap is dolgozunk, hiszen nincs mikor máskor.

Nem szolt semmit, de láttam, hogy megváltozott az arckifejezése, nem is kicsit. Nem tudnám leírni, de éreztem, hogy elsüllyedek. Olyan fellengzős, olyan felnöttes akartam

lenni ezzel a dolgozós szöveggel, a nagyvárosi életmóddal, az elfoglalt szülőkkel, hogy teljesen összezavarodtam. Ki is léptem, hagytam pihenni Anti bácsit, és arra gondoltam, hogy amit itt a mezőn és a ház táján ledolgoznak minden egyes nap, azt lehet munkának nevezni, én meg jövök a városi nyolc órás munkaidővel és hétfégi háznál elkövetett pepecseléssel. És én egyáltalán nem kapcsoltam, hogy vasárnap van, azért van leheveredve a ház ura. Reméltem, hogy nyugtázza az egészszet azzal, hogy református vagyok, és nem keres más hibát a személyemben.

A következő években inkább Szitásra jártam terepre, Jancsi Ilona házába tértem vissza rendszeresen, aki búcsúvezető volt, és egyik fontos adatközlője az arra járó kutatóknak. Sok mindent tudtam meg tőle, könyveit, kéziratait, fényképeit szívesen megmutatta, szívesen beszélt róluk. Végül inkább az érdekelt, azért jártam hozzá vissza, hogy hogyan éli meg, hogyan élte meg ezt a kulcs adatközlő szerepet, a búcsúvezető, úgymond népi specialista szerepkörét. Nagyon megkedveltem őt, nem tagadom, hogy úgy éreztem, oda is hazaérkezem, és ő úgy beszél hozzám, mint azok a nagyszüleim, akiket alig ismertem. Nem szívesen mentem máshoz, inkább az ő házában töltöttem az időt. Szerencsémre ezt vezető tanárain eddig nem kérték rajtam számon. A szitási élmények külön írást érdemelnének, itt most nem is fejteném ki bővebben, csupán jelzem a továbbiak miatt, hogy ez számomra egy nagyon fontos időszak volt.

SZARVASPÖRKÖLT HELYETT FEKETELEVES

Az eléggé rendszeres terepre járás után következett ugyebár a sajtóanyaggal, a szövegekkel való ismerkedés és azok elemzése, értelmezése. Még mielőtt dolgozat és publikáció lett volna belőle, bemutattam itt-ott, ahol lehetett. A tartalomelemzés, a narratológiai szempontok érvényesítése miatt nem volt egy megszokott csángó tematikájú szöveg. Egy mondatban arról volt szó, hogy a csángókról szóló magyar nyelvű sajtószövegek mintegy megrajzolják a csángóság olyan képét, amivel beleilleszkedik a modern magyar nemzet keretébe. Annak ellenére, hogy a modern polgári nemzet kialakulásában ők nem vettek, nem vehettek részt, ezt utólag a sajtó elvégzi, és ezt akkor a csángók narratív gyarmatosításának neveztem el, az orientalizmussal kapcsolatos olvasmányok hatására. Ahogyan a különböző szövegek megalkotják a Kelet fogalmát és tartalmát, úgy teszik más szövegek a csángókkal is. Volt is bajom elég ezzel a narratív gyarmatosítással. Amíg szűkebb körben, a mi köreinkben mutattam be és beszéltem meg, addig minden rendben volt, értékelték a munkámat.

Mivel annak idején volt egy több fős csoport, amelynek tagjai csángó témában kutattak, tanáraink, kollégáink próbáltak minket segíteni, a munkánkat másokkal megismertetni. Beajánlottak ide meg oda, konferenciákra, szakmai rendezvényekre. Mi pedig a szakma ifjú titánjainak képzeltük magunkat, lelkesen belevetettük magunkat a dolgokba, és meg akartuk mutatni, mit tudunk, meg akartuk mondani a magunkét, hadd lássa a világ, hogy van véleményünk, nem csak gyűjtünk és leírunk, hanem belelátunk a dolgokba, értelmezni és megérteni tudunk. Olyan kollégáknak, akiknek hagyományosabb témáik voltak, nem is akad gondjuk, de voltunk páran, akik kényesebb kérdéseket feszegettünk. Én elsőre nem is gondoltam, hogy az én szövegelemzésem, értelmezésem valakit zavarna is, hiszen sajtóanyagról van szó, ami nem jelenti rögvést a póre igazságot

és valóságot, és nem is úgy álltam hozzá a dologhoz. Maga az elemzés is ezt a szövegszintet célozta meg, nem a terep vagy a történelem konkrét tényeit.

Akadtt egy első komolyabb alkalom, egy pesti konferencia, amelyet egy azóta már megszűnt, nagy nevű intézményben tartottak, európai fővédnökkel, sok komoly előadóval. Kollégám győzködött, hogy menjünk el, talán ő már volt korábban is, és milyen komoly dolog lesz ez nekünk, kezdőknek. Gondoltam, tényleg jól mutat majd a szakmai önéletrajzomban, és persze az is nagyon vonzott, hogy Pesten lesz, meg az sem utolsó szempont, hogy nagyon komoly az ellátás is, előző évben konkrétan szarvaspörkölt volt.

Valóban imponáns volt számomra az esemény, hiszen én ilyen helyre addig nem jutottam el, és bőven volt ott szakember meg érdeklődő. Az én témámon az sem segített túlságosan, hogy egy olyan tömbbe kerültem, ahol mind ilyen „kényes” témák hangzottak el, valamint az sem, hogy előttünk egy „vagány” kiállítás szakember előadása ugyancsak előkészítette a terepet, és neki sajnos el is kellett mennie, nem maradhatott velünk. Talán itt is zöldfülségem kísértett, mert vidáman és bátran mutattam be a témát, bőven idézve a szövegekből. A nemzeti elemek bemutatása kapcsán külön boncolgattam azt, ahogyan egyik cikk szerzője egy csángó legényt Toldi Miklósnak aposztrofált, és hogy ez a Toldi, mert ugye lehetett volna Herkules is, miképpen jelzi a nemzeti diskurzus térhódítását a csángó témában. Bizonyára lehettem volna konzekvenszebb is, szűksavúbb is, habár ezzel a témával ott akkor is zátonyra futottam volna. A közönség nem ismerhette a fentebb emlegetett terepélményeimet, sem például Jancsi Ilonához fűződő viszonyomat, sem egyéb csángó tematikájú dolgozatomat, csak ezt a fiatal előadót, aki a magyar eredet, a magyar nyelv, a magyar kulturális elemek és csángók kapcsán fura dolgokat mesél, nem értékmentésről, mint mások, nem a román fél gyarmatosítási praktikáiról, hanem éppen arról, hogy a magyar részről történik a csángók gyarmatosítása. Pedig itt egyszerűen a szövegek és diskurzusok elemzése történt, nem pedig történeti vizsgálat. Volt is pár kérdés és hozzászólás, amiben Toldi Miklóst is tisztára mosták, hogy az nagyon jól van, ahogy van... Már akkor láttam, hogy itt mellésiklott valami, nem ugyanazt a regisztert használjuk.

Eljött a vacsora ideje, ahol szépen terített svédasztal várt minket, és sajnos szarvaspörköltnek nyoma sehol, csak ananászos csirke volt, de azért nem lelkendeztem. Volt egyéb bőven, de nagyon nem tudtunk nekilátni, mert egyre jöttek az emberek. Mondogattak, kérdezgettek, de főleg mondogattak. Erdélyi újságíró kollégánk, aki utánam adott elő, a román újságcikkeket mutatta be újságírói szempontból – bezzeg az ő előadása totál siker volt, sok nevetéssel –, mosolyogva mondta, hogy miket hallott a folyosón, és talán ezt vagy azt nem így kellett volna mondani. Akkor láttam nagy meglepetést az arcán, és magam is akkor lepődtem meg leginkább, amikor ismét kihangsúlyoztam, hogy az elemzésem nem a történelmi valóságra vonatkozott, hanem a sajtóanyag, a szövegek világára, a diskurzusok szintjére. Ott és akkor értette meg, hogy nem én állítottam bizonyos dolgokat, hanem a szövegek konstruáltak meg egy bizonyos képet, én meg azokat boncolgattam és rendszereztem. Most is látom magam előtt az arckifejezését, és a magam döbbenetét is, ahogy megértem, hogy hiába volt ott a címben a sajtóanyag, az a gyarmatosítás kifejezés, meg talán a narratív jelző is, nagyon más felé vitte el a hallgatóság figyelmét. Hozzánk szólt egy csángó származású művész is, aki azt mondta:

– Én azt nem éreztem a ti előadásotokon, hogy ti szeretitek a csángókat!

Ez ismét meglepett minket, hiszen tapasztalatlan ifjú kutatókként azt hittük, hogy mindenhol szakmai szempontok működnek, ha már tudományos konferenciáról vagy tanácskozásról van szó.

És végül szinte éhesen tértünk nyugovóra, meg felkavarodva, de még nem volt vége a dolognak. Pár hétre rá egy folyóiratban megjelent egy beszámoló a konferenciáról, ahol

a mi csoportunk ugyancsak kiemelt helyet kapott. Valahogyan így fogalmazott a szerző rólam, hogy úgy látszik, a fiatal kutató szándékosan azokat a cikkeket válogatta ki, amelyek negatív hangúak... Újabb megdöbbenés, hiszen a bemutatón elmondtam, hogy hány évfolyam hány száz szövege alapján készült ez a tartalom- és diskurzuselemzés. Most mosolyogva olvasnám, akkor viszont hevesen reagálni akartam, és megszereztem a szerző, néprajzos képzettségű maga is, emailcímét, írtam neki részletesen, és ebből egy hosszabb levelezés kerekedett. Közben pedig nem felejtettem, hogy azon az estén mást sem lehetett hallani itt-ott, mint Toldi Miklós nevét kacajokkal kísérve.

NEM BOCSÁTÓ SZÉP ÜZENET

A változatosság kedvéért itthoni, azaz kolozsvári eseményen is sikerült bemutatnom a csángók narratív gyarmatosításáról szóló dolgozatomat. Ez már nem is volt igazán szakmai rendezvény, hanem valamilyen civil szervezetek találkozója, amelynek keretében néprajzi tárgyú előadások is voltak. Tanáraink minket ajánlottak a szervezőknek, hogy csángó témában előadhatnánk, lehetne egy csángó blokk, ahol hárman vagy négyen adnánk elő. Megérkeztek a felhívások, én is elvállaltam, pedig megvolt már az előző tapasztalat. Hiába, az a fránya fiatalos lendület...

Már meg sem lepődtem, hogy az előadás után jöttek a kérdések. Egy fiatalember azzal vezette be a saját hozzászólását, hogy nem mindent értett meg az előadásból, azaz sok mindent nem értett meg, de kérdezne egyet s mást. Sehogy sem tudtunk közös nevezőre jutni, mert egyszerűen más nyelvet beszéltünk, más volt a hozzáállás és a felfogás. Ez alkalommal nem számítottunk szarvaspörköltre, és így nem is vártam meg a vacsorát, hanem hazamentem. Nem éreztem azt, hogy megfutamodom, hanem egyszerűen nem volt miért további párbeszédbe belegabalyodni. Elég volt a fiatalemberrel csatázni, aki saját elképzelésein nem óhajtott túllépni. Pedig azt nem is kívánta tőle senki, csak azt, hogy higgye el, sokféle diskurzus létezik és sokféle narratív gyakorlat. A párbeszédbe, természetesen a teljes hallgatóság előtt, beleszólt egy másik, magyarországi személy is, talán pszichológus volt. Ő sem értette, hogy mit akarok ezekkel a szövegekkel és konklúziókkal. Ő járt Moldvában, és ott sem értett sok mindent. És megkérdezte az embereket, hogy kik lennének ők? Magyarok vagy románok? És az emberek azt mondták, hogy ők „kátolikusok”. Ezzel pedig semmit sem tudott kezdeni az illető. Én szerettem volna erre válaszolni, és fejtegettem, hogy a néprajzban és antropológiában szokva vagyunk ilyesmikkel, mert nem az számít, hogy mit ír a népszámlálás, hanem hogy az emberek mit mondanak magukról, mivel identifikálódnak, és az identitás nem egy stabil kép, hanem egy kulturális attitűd, egy viselkedésforma. És az én elemzésem is ennek a diszciplinának a keretén belül készült. Erre a hölgy keményen rám nézett, saját igaza, képességei és identitása felől semmi kétségünk nem lehetett, és azt mondta:

– Üzenem a néprajzosoknak és antropológusoknak...

Őszinte sajnálatomra már nem emlékszem, hogy mit üzent e népes társaságnak. Az is lehet, hogy már akkor kikapcsolt az agyam, nem akartam meghallani vagy felfogni, amit mond. Mert mi jöhet az üzenetünk, mi jöhet a tekintjük egyik vagy másik tudományágot jobbnak vagy rosszabbnak, illetve mégis mi alapján tanítjuk őket móresre? Főleg ha nem vagyunk jártasok benne? Eljöttem a rendezvényről és biztos voltam benne, hogy többet

nem hívnak meg, pedig az elején azzal fogadtak minket, hogy ez éves rendszerességgel lesz megszervezve és majd jöjjünk máskor is. Igazam lett.

A rendezvény lejártaival viszont most sem lett vége a dolognak. A heves hangú fiatalember valamilyen nemzeti fiatal szervezetnek volt az oszlopos tagja, és az elektronikus fórumukon közölt egy ismertetőt, ahol szépen kivesézte a szereplésemet. Ez alkalommal sem hagytam szó nélkül, írtam neki, magyaráztam és magyarázatot kértem. Nem ment a dolog. Számára nem volt elfogadható dolog, és ő már „unta”, hogy a nyugatról bejövő mindenféle liberális dolog ennyire fadjuljon, hogy a csángókra is alkalmazzák. Itt abba is maradt a levelezés, habár én próbáltam a szakmára irányítani a szót, felvázolni az elméletet, a módszert, a kontextusokat. Nem jártam sikerrel, ami nem baj, csak az volt az érdekes, hogy ugyanez a fiatalember az elsők között tartott előadást vagy inkább beszámolót, ahol úgy fogalmazott az egyik vezető politikai pártról, hogy „ezek a hülyék” ezt meg azt csinálták. Nem beszélve arról, hogy levelezésünk közben jelezte, hogy igenis úgy volt az előadásomban egy részlet, mert visszahallgatta a felvételt. Csak megjegyzem, hogy senki nem kérte beleegyezésünket, hogy felvétel készüljön az előadásunkról, senki nem jelezte ezt, és előadás közben sem láttam nyilvános jelét ennek, tehát az illető titokban készítette a felvételt. Persze, nem nagy dolgok ezek, de ha már címkézzünk és számon kérünk, akkor talán a saját házunk táján is körülnézhetnénk.

Talán így kellett nekem, ha már a terep tapasztalatait, a terepen gyűjtött anyagot lecséréltem a médiából kiollózott szövegekre. Ha maradok az előbbinél, könnyebben és érthetőbben tálalhattam volna eredményeimet. De az újságcikkek korpusza rengeteg izgalmas dolgot rejtett, ami alapján nemcsak a narratív gyarmatosítást lehet rekonstruálni. Akárhogy is lenne, maradok a régi meggyőződésemnél, amely szerint ha terepről, ha sajtóról van szó, semmi sem helyettesítheti a néprajzi/antropológiai szempontot és hátteret.

DE LA EROI NAȚIONALI LA MESAJE INTERDISCIPLINARE. MENȚIUNI LA EXPERIENȚELE INDIVIDUALE LEGATE DE CERCETAREA CEANGĂILOR DIN MOLDOVA

Lucrarea de față prezintă câteva aspecte din cercetările realizate în satele ceangăiești din Moldova, respectiv concluziile legate de analiza unor articole jurnalistice pe aceeași temă. Dar mai ales oferă reflexii subiective asupra discursului etnografic, asupra modului în care cercetarea, analiza etnografică poate fi comunicată acelor oameni, care nu au aceleași cunoștințe sau educație în domeniu. Cu ajutorul câtorva episoade mai mult sau mai puțin hazlii prezintă specificitatea abordării etnografice și a exprimării, comunicării rezultatelor cercetării.

FROM NATIONAL HEROES TO INTERDISCIPLINARY MESSAGES. CONTRIBUTIONS TO THE INDIVIDUAL EXPERIENCES OF THE RESEARCH OF THE MOLDAVIAN CSÁNGÓS

The present paper presents some aspects of the research carried out in the Moldavian Csángó villages, respectively the conclusions related to the analysis of some journalistic material about the same topic. But most of all offers some subjective reflections on ethnographic discourse, on how research, ethnographic analysis can be communicated to people who do not possess the same knowledge or education. With the help of more or less funny episode it presents specificities of ethnographic approach and of the expression, the communication of its results.